

ФІСКАЛЬНІ ІННОВАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Висвітлено необхідність та напрями пошуку реальних фінансових джерел за рахунок розширення фінансового простору і на цій основі накопичення доходної частини бюджетів, зростання видатків на інвестиційно-інноваційні цілі та на вирішення інших соціально-економічних проблем. Запропоновано авторське тлумачення поняття “фіскальний простір”.

Ключові слова: розвиток, інновації, інноваційний процес, умови, фактори впливу, результати, складові, фінансовий простір.

М. V. DYKHA

Khmelnytsky National University

FISCAL RESOURCES INNOVATIVE SOLUTION OF PROBLEMS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Abstract – The article highlights the need for and direction finding real financial sources by expanding the fiscal space and on this basis the accumulation of budget revenues, expenditures on investment and innovation goals and to address other social and economic problems. A set of financial sources and their classification proposed units and areas of growth and profitability expansion of fiscal space confirms that reserves need for their research, develop recommendations on means of improving government intervention to ensure the growth yield of these sources and expand fiscal space. Particularly significant will be the results of research to determine the volume increase profitability by certain means: organizational, legal, technical, technological character and so on. The author interpretation of the concept of “fiscal space”.

Key words: development, innovation, innovation process, many factors influence the results, components, fiscal space.

У макроекономічних умовах забезпечення економічного зростання найбільше значення має рівень задоволення потреби країни в фінансових ресурсах для виконання державних функцій та основних завдань соціально-економічного розвитку. Для пошуку фінансових джерел наповнення державної казни, їх систематизації, визначення проблем функціонування та напрямів їх реалізації в науці потрібні нові підходи щодо оцінки стану та розширення фінансового простору.

Понятійний та науковий апарат, складові, потенційні напрями розширення фінансового простору сформовано фахівцями МВФ та Світового банку для пошуку внутрішніх і зовнішніх джерел фінансових ресурсів для країн, що орієнтуються на становлення та розвиток ринкового господарювання. Одними з перших досліджень фінансового простору є роботи П. Хеллера [15; 16], М. Девіса [3], Ш. Грей [2], О. Cetrangolo [12]. Основний зміст цих досліджень полягає в розгляді ключових проблем розвитку державних фінансів, обґрунтуванні шляхів їхнього розв'язання для економічного зростання з урахуванням наступних напрямів (чинників) фінансового забезпечення:

- розширення бази оподаткування та посилення виконання чинних законів щодо оподаткування без збільшення податкового тягаря;
- обґрунтування напрямів, сфер діяльності чи бюджетних програм для зменшення обсягів видатків, у т. ч. за рахунок зміни структури видатків;
- впливу реформи пенсійної системи на розширення фінансового середовища;
- ревізії напрямів капітальних інвестицій та посилення цільового і ефективного використання інвестиційно-інноваційних коштів;
- виявлення недостатньо ефективних напрямів перерозподілу ресурсів при міжбюджетних відносинах;
- пошуку засобів підвищення ефективності використання коштів на розвиток людських ресурсів (на освіту і охорону здоров'я);
- очікувані позитивні зміни в сфері освіти і охорони здоров'я за рахунок розвитку фінансового простору та модернізації управління державними фінансами [4, с. 3].

Обумовлюючим чинником необхідності досліджень проблем формування фінансового простору країни стала потреба не стільки подальшого розвитку фінансової теорії, а вимоги практики управління державними фінансами та потреба шукати нові чи недостатньо (чи неефективно) використовувані фінансові джерела для економічного зростання та виходу з економічної кризи для досягнення пріоритетів розвитку країни.

Дослідженню впливу фінансового простору на економічне зростання, формуванню аналітичних матеріалів присвячено ряд науково-прикладних праць: звіт Світового банку [3], доповідь Європейського банку реконструкції та розвитку для країн Східної Європи та Центральної Азії [2], напрями розширення фінансового простору для Таджикистану [11], країн Західної та Центральної Африки [13], Латинської Америки [12], країн із розвинутою економікою [14]. Основною метою формування цих матеріалів було обґрунтування напрямів пошуку і визначення доступних джерел фінансових ресурсів для забезпечення виконання основних завдань економічного розвитку та державних функцій, що стане можливим при належній фінансовій стійкості.

Фінансовий простір – це потенційно можливий обсяг фінансових ресурсів, динамічно змінювана величина якого здатна регулюватися державою з урахуванням сукупності джерел формування бюджетних ресур-

сів, коштів фінансових і нефінансових корпорацій, господарюючих суб'єктів, державних цільових фондів для реалізації планів соціально-економічного розвитку та соціальних проблем, інноваційної модернізації економіки та підвищення її конкурентоспроможності на основі утвердження стратегічних цілей та пріоритетів розвитку країни: інноваційної моделі, структурно-інноваційної перебудови виробництва товарів і послуг, модернізації інфраструктури і базових секторів, формування режиму максимального сприяння бізнесу, розвитку людського і соціального капіталу, стійкого економічного зростання, гарантованого виконання державою своїх функцій.

Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки, структурної перебудови промисловості, модернізації інфраструктури і базових галузей національного господарства є стратегічними пріоритетами реформувань економіки на 2010–2014 роки згідно з положеннями Стратегії соціально-економічного розвитку та Програми економічних реформ [9; 6].

Для реалізації пріоритетів та вирішення завдань соціально-економічного розвитку в державі повинні бути значні обсяги фінансових ресурсів, формування яких, в першу чергу, обумовлюється державною і бюджетною політикою та станом і потенційними можливостями макроекономічного середовища. Модель бюджетної політики на період реалізації завдань Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. сформована на основі наступних базових принципів [6]: проактивний характер моделі середньострокового соціально-економічного планування розвитку; соціальна орієнтація на основі стимулювання виробництва та споживання товарів і послуг; підтримка та впровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку; децентралізація надходжень і видатків.

Запропонована фахівцями міжнародних інституцій методологія дослідження фінансового простору та пошуку джерел для наповнення бюджету була апробована в країнах СНД, Європи та Центральної Азії з ринками, що розвиваються, але нестабільними фінансами, незбалансованими бюджетами, недосконалим державним регулюванням. Але дослідження проблем фінансового простору виявилися також актуальними і для розвинених країн, що підтвердилося під час фінансової кризи 2008–2009 рр, боргової кризи деяких країн ЄС, процесу визначення боргової межі в США.

Для виконання досліджень та формування власної моделі створення та використання фінансового простору в Україні слід на основі світового досвіду розробити підходи фінансової стратегії та можливі варіанти її реалізації, кількість яких може бути значною. Основними орієнтирами для формування фінансової політики можна скористатися при припущенні, що є намір, належний потенціал, рішучість і готовність здійснювати програми, спрямовані на продуктивні інвестиції державного інвестування:

- програми з високим ризиком та великою віддачею, коли фінансуються відносно великі державні капітальні інвестиції в умовах відносно великого фінансового дефіциту;
- програми з низьким ризиком та великою віддачею, якщо держава своїми засобами створила умови для сприятливого інвестиційного клімату, а приватний сектор за рахунок власних коштів буде здійснювати інвестиції, модернізацію основних засобів праці для задоволення своїх інноваційних потреб;
- програми з низьким ризиком та низькою віддачею, які, як правило, впроваджували держави з нерозвиненою інфраструктурою, з високими поточними бюджетними витратами, які вимушені формувати низький рівень дефіциту на незначні капітальні видатки, які неспроможні кардинально змінити структуру видатків, тобто не мали належних передумов для впровадження ефективних державних інвестиційних програм.

Розвинені країни світу досягли свого успіху тривалого періоду економічного піднесення шляхом використання різних варіантів інвестування інфраструктури, надання суспільних послуг та благ. Своїм і доволі оригінальним шляхом діяли ряд країн, наприклад:

- “азійські тигри” (Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Південна Корея) здійснювали інвестиції в основному за рахунок державних коштів щорічно на рівні 5–10 % ВВП, тобто програми з великими ризиками і великими віддачами (перший варіант програм);
- центральноєвропейські країни напередодні вступу до ЄС створили нормативно-правові умови для підтримання приватного інвестування і при низьких ризиках отримали високу віддачу (другий варіант);
- ряд країн через брак власних коштів та вимушеності державної підтримки соціальних програм (постсоціалістичні та традиційно неринкового господарювання) інвестиції в інфраструктуру здійснювали за програмами з низькими ризиками та низькою віддачею (третій варіант).

Масштаби проблем простежуються в тенденціях, темпах та пропорціях макроекономічних та макрофінансних показників України (див. табл. 1), із котрих слід виокремити наступні:

- практично стабільна тенденція щорічного зростання реального ВВП (окрім суттєвого зниження приросту – 2,7% в 2005 р., провального падіння приросту до –14,8% в 2009 р. та очікуваного спаду у 2014 р.), проте невиконання запланованого приросту ВВП, визначеного на 2012 р. на рівні 5 %, свідчить про неспроможність основних засобів праці забезпечити випереджальний розвиток економіки за рахунок приросту ВВП на рівні 10–12 %, як це передбачено Стратегією розвитку України [9, с. 71], причиною чого вбачається висока моральна та фізична зношеність технологічного устаткування (в середньому до 80 % по країні, а також незадовільна структура випуску товарів і послуг за технологічними укладами та їх низька конкурентоспроможність);
- обмінний курс національної валюти як індикатор її девальвації та інфляційних процесів відображає падіння вартості гривні за останні десять років на 50 %;

Основні макроекономічні показники України

Показник	2000	2002	2004	2005	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП реальний, приріст, %	5,9	5,2	12,1	2,7	-14,8	4,1	5,2	0,3	0,0
Обмінний курс, грн/дол. США, середній за рік	5,4	5,3	5,3	5,1	7,79	7,94	7,97	7,99	7,99
Індекси споживчих цін, % до відповідного періоду попереднього року	128,2	100,8	109,0	113,5	115,9	109,4	108,0	100,6	99,7
Капітальні інвестиції, % до ВВП	19,7	20,6	25,9	25,2	21,12	17,46	19,96	20,81	17,04
Інвестиції в основний капітал, % до ВВП, у т. ч. за рахунок коштів держбюджету	13,9	16,5	21,9	21,1	16,6	15,9	18,3	×	×
Державний та гарантований державою борг, % до ВВП	45,2	33,6	24,7	17,7	34,8	39,9	36,3	36,5	40,1
Доходи держбюджету, % до ВВП	21,30	19,46	20,38	23,86	22,96	22,23	24,16	24,52	23,32
Видатки держбюджету, % до ВВП	20,89	19,64	23,03	25,59	26,54	28,04	25,61	28,04	27,73
Баланс держбюджету, % до ВВП	-0,41	-0,50	-2,96	-1,80	-3,89	-5,94	-1,81	-3,79	-4,45

*Складено за даними [5; 8] та розрахунками автора

– загальний обсяг капітальних інвестицій щорічно складає в межах 17,4–25,9% від ВВП, незначними змінами характеризується також обсяги капітальних інвестицій в основний капітал (13,9–21,9%). Переважання інвестицій в основний капітал за рахунок господарюючих суб'єктів (в 2010 році 55,7 % від загального обсягу вкладень, а за рахунок держбюджету лише 6,3 %) та незначна частка державних видатків в основний капітал від ВВП (щорічно в межах 0,7–1,2 %) призвело до скорочення кількості інвестиційно-активних підприємств, до незначного росту виробництва наукомісткої продукції та її експорту;

– зміна частки державного і гарантованого державою боргу від ВВП, незважаючи на тенденцію зростання з 2005 р. з 17,7 % до 40,1 % в 2013 р., знаходиться в межах гранично визначеного Бюджетним кодексом України (ст. 18) обсягу (не може перевищувати 60 % річного номінального ВВП) [1]. Проблема державних запозичень полягає в забезпеченні цільового і ефективного їх використання, в першу чергу, на інвестиційно-інноваційні цілі, тобто на реалізацію проектів, що можуть обумовити зміну структури промислового виробництва, підвищення конкурентоспроможності як окремих видів продукції чи послуг, так і економіки країни в цілому;

– частки доходів і видатків держбюджету від ВВП мають стабільні тенденції їх змін, проте дефіцит державного бюджету за деякими роками не знаходиться в рекомендованих МВФ межах (до 3 % від ВВП), тому необхідне забезпечення цільового і ефективного використання коштів, необхідно знаходити джерела фінансування видатків, зменшення та стабілізації дефіциту бюджету.

Також необхідно зазначити, що частка пенсійних витрат від ВВП зросла за останні десять років більше, ніж в два рази, що є одним з найбільших обсягів серед країн Європи. Такі обсяги пенсійних витрат щорічно обумовлюють дефіцит Пенсійного фонду та необхідність здійснення дотацій із державного бюджету для забезпечення повної виплати пенсій. Погіршення демографічної ситуації в Україні через “старіння” населення (в 2021 р. пенсіонери складуть 29 %, а в 2050 р. – 38 % від загальної чисельності населення) та незадовільного співвідношення працюючих і пенсіонерів (нині нараховується десять працюючих на дев'ять пенсіонерів), а також незадовільні прогнози щодо пенсійного навантаження на державні фінанси стали причиною реформи пенсійної системи країни.

Зазначені проблеми, що обумовлені негативними тенденціями та пропорціями взаємозалежності окремих макроекономічних та макрофіскальних показників, якраз і обумовлюють наявність негативних процесів в економіці – “боргового тиску” та “макротиску”, котрі в умовах зростання боргових зобов'язань та погіршення макроекономічного середовища взаємно підсилюють один одного.

Збереження та дотримання фінансового забезпечення соціальних програм держбюджету призведе до вимушеності держави розширювати фіскальний простір та в цей же час витратити кошти на споживання (кінцеві колективні споживчі витрати). Цей аспект обов'язково необхідно враховувати при моделюванні майбутнього фіскального простору країни та напрямів використання коштів, при обґрунтуванні структури доходів та видатків в узгодженні з дефіцитом бюджету як балансом коштів. Важливим також є врахування наслідків від впроваджуваного напрямку використання коштів, що безпосередньо впливає на забезпечення економічного зростання та стимулювання фінансування дефіциту бюджету на продуктивні інвестиції, споживчі витрати і сприяння розвитку бізнесу чи його пригнічення. Окрім цього при виконанні заходів щодо розширення фіскального простору, при підготовці варіантів (сценаріїв) стратегії формування та використання фіскального простору, очікуваних економічних результатів потрібно висвітлити часову динаміку залежності між інвестиціями та макроекономічними фіскальними змінними з урахуванням наступних можливих ризиків: пов'язаних з державним боргом; з впливом макроекономічної ситуації, імовірним трендом сальдо рахунку поточного платіжного балансу, імовірними наслідками зміни цін на природний газ, напруженості з валютним курсом.

Для врахування зазначених ризиків та чинників негативного або руйнівного впливу на бюджетний процес та формування бюджету, для їх ідентифікації та заблокування чи пом'якшення в Міністерстві фінансів України необхідно розробляти та застосовувати в бюджетному процесі систему функціональної імітації надзвичайних ситуацій фінансового сектору України.

Визначення та обґрунтування сценаріїв управління державними фінансами щодо їх результативності вирішення завдань бюджетної політики, своєчасного реагування на загрози та виклики з метою пом'якшення чи зняття негативного впливу повинні базуватися на врахуванні граничних значень (обсягів) критичних факторів (індикаторів) успіху бюджетної політики (частка від ВВП, %): дефіцит сектора загальнодержавного управління ($\leq 2,5$); державний і гарантований державою борг (≤ 45); частка перерозподілу ВВП через зведений бюджет ($\leq 28,7$); виконання плану дохідної частини державного бюджету (≥ 100); інвестиційні видатки зведеного бюджету (≥ 5) [10, с. 5].

Дослідження потенційно можливих чи недостатньо використовуваних фінансових джерел для зростання фіскального простору включають також розрахунки, експертні оцінки та наукові обґрунтування інвестиційних потреб коштів та напрямів їх використання. Наукові результати цього напрямку дослідної роботи виконуються засобами виробничого методу: визначення потреби та пропозиції її задоволення з обґрунтуванням засобів організаційного, методичного, нормативно-правового забезпечення збалансування цих основних обсягів, ефективного та цільового використання фінансових ресурсів з орієнтацією на інноваційну модернізацію управління державними фінансами. Обсяги та оцінку потенційних інвестиційних потреб в Україні на 2011–2020 р. наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Потенційні інвестиційні потреби в Україні (2011–2020 рр.)

Обсяг потреби, млрд дол. США*	Обґрунтування напряму та потреби на фінансові ресурси
Паливно-енергетичний комплекс	
84,1 (671,9 млрд грн)	Потреба на видатки в електроенергетиці 199,7 млрд грн (25,0 млрд дол. США): – модернізація, реконструкція, підвищення безпеки; – продовження терміну експлуатації АЕС; – введення та виведення з експлуатації блоків; – реконструкція блоків ТЕС; – реконструкція, введення нових потужностей ГЕС, ГАЕС; – розвиток відновлювальних джерел електроенергетики. Потреба на ядерно-паливний комплекс – 143,8 млрд грн (18,0 млрд дол. США): – розвиток власного цирконієвого і уранового виробництва; – будівництво заводу ядерного палива. Потреба на вугільну промисловість – 137,4 млрд грн (17,2 млрд дол. США): – технічне переоснащення; – капітальне будівництво; – ремонт, заміна обладнання; – інші витрати. Потреба на нафтогазовий комплекс – 191,0 млрд грн (23,9 млрд дол. США): – модернізація газотранспортної системи; – капітальний ремонт, будівництво потужностей ГТС, НПЗ; – геологорозвідувальні роботи та видобуток нафти і газу; – розвиток інфраструктури та створення запасів
Дорожньо-транспортний комплекс	
5 (39,9 млрд грн)	Інвестиції в будівництво та ремонт доріг.
Житлово-комунальні послуги	
14 (111,8 млрд грн)	Із загального обсягу 7 млрд дол. США на водопостачання та водовідведення; 7 млрд дол. США – на тепlopостачання та модернізацію системи
Агропромисловий комплекс	
9 (71,9 млрд грн)	Інвестиції в розвиток інфраструктури, сфери безпеки і стандартизації харчових продуктів, земельну реформу, науково-дослідні роботи
Охорона навколишнього природного середовища	
36,5 (291,6 млрд грн)	Інвестиції на модернізацію промислового виробництва, на розробку і впровадження європейських стандартів законодавства щодо захисту та реабілітацію довкілля
Розвиток інституцій підтримки ринкових відносин	
4 (32,0 млрд грн)	Інвестиції на приведення до Європейських стандартів податкової, митної, судової системи та реалізації інших програм інституційного розвитку
Розвиток людських ресурсів	
6,5 (51,9 млрд грн)	Інвестиції в розвиток охорони здоров'я, освіти, соціального захисту
Разом: 159,1 (1271,0 млрд грн)	

*Середній обмінний курс 7,9898 грн/дол США за 2013 р.

Джерело: складено за даними [3, с. 130; 7]

Для обґрунтування обсягів потреби використано дані документа Світового банку [3, с. 130] та Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. [229], а також власні експертні визначення обсягів потреби. Наведені обсяги інвестиційних потреб обумовлюються енергозалежністю України, високим рівнем споживання енергоносіїв, відсутністю належної інфраструктури. Особливо гострими є проблеми в зазначених виробничих комплексах та напрямках споживання фінансових ресурсів, серед яких найбільш проблемним вважається паливно-енергетичний комплекс, де потреби визначені для електроенергетики, на вугільну промисловість, на нафтовий комплекс. Зазначені обсяги також підтверджуються необхідністю модернізації основного капіталу через високий рівень моральної та фізичної зношеності, а також охорони довкілля та розвитку людських ресурсів. За оцінками фахівців Світового банку [3, с. 130] на десятилітній період розмір необхідних інвестицій визначено на рівні 100 млрд дол. США, а за нашими розрахунками – біля 159 млрд дол. (1271,0 млрд грн) на період 2011–2020 рр.

Основний обсяг зростання відбувся за рахунок витрат на розвиток паливно-енергетичного комплексу (84,1 млрд дол. США замість 30 млрд дол. США за розрахунками Світового банку. Слід відмітити, що документ Світового банку і Енергетична стратегія України на період до 2030 р. підготовлені в 2005–2006 рр., коли курс гривні до долара США складав 5,1245, а визначені обсяги інвестицій практично не були реалізованими. У зв'язку з цим, потребу на інвестиції в доларах США ми за більшістю напрямів використання залишили практично без змін, а потребу в гривнях на 2011–2020 рр. визначили з урахуванням курсу національної валюти 7,9898 грн/дол. США (як середній курс у 2013 р.). Розрахунки потреби на інвестиції на період 2006–2030 рр. по Енергетичній стратегії залишено згідно оригіналу з обмінним курсом 5,1245 грн/дол. США (табл. 3) для порівняльного аналізу за етапами вказаного періоду та за напрямками фінансування.

Таблиця 3

Інвестиційно-інноваційні фінансові ресурси на розвиток паливно-енергетичного комплексу

Напрямок фінансування	2006–2010	2011–2020	2021–2030	2006–2030	
				млрд грн	млрд дол. США*
Усього, у т. ч.	157,4	431,0	455,9	1044,3	203,785
Теплова енергетика	16,7	75,8	90,9	183,4	35,788
Гідроенергетика	2,8	5,6	10,6	19,0	3,707
Розвиток електричних мереж	13,2	43,8	25,9	82,9	16,177
Ядерна енергетика	11,6	79,0	117,6	208,2	40,628
Розвиток відтворювальних джерел виробництва електроенергії (без ГЕС)	1,1	3,0	3,0	7,1	1,385
Ядерно-паливний цикл	4,0	13,3	4,4	21,7	4,234
Вугільна промисловість	42,4	87,9	91,4	221,7	43,262
Нафтогазовий комплекс	65,6	122,6	112,1	300,3	58,604

Особливу загрозу та виклики національній безпеці країни обумовлює стан справ у паливно-енергетичному комплексі в зв'язку з високим рівнем енергозалежності України, негативною структурою споживання первинної енергії (табл. 4), високою енергомісткістю ВВП (в 2,6 рази більше середнього світового рівня), низькою конкурентоспроможністю товарів і послуг українського виробництва на світовому ринку, що обумовлює потребу детальнішого аналітичного розгляду для детальнішого обґрунтування правильності розрахунків потреби фінансових ресурсів на інвестиційно-інноваційні капітальні вкладення в основні засоби ПЕК.

Таблиця 4

Структура споживання первинної енергії, %

Вид палива	Світ	ЄС	США	Україна
Природний газ	21	22	24	41
Нафта	35	41	38	19
Вугілля	23	16	23	19
Уран	7	15	8	17
Гідроресурси та інші відновлювальні джерела	14	6	7	4
Всього	100	100	100	100

*Розрахунки потреби на інвестиції на 2006–2030 рр. за Енергетичною стратегією залишено згідно з оригіналом із середнім обмінним курсом 5,1245 грн/дол. у 2005 р.

Джерело: складено за даними [7]

Рівень енергозалежності України становить біля 60 %. Близькою є енергозалежність Німеччини (61 %), Франції (50 %), Австрії (65 %), Фінляндії (55 %), Іспанії (74 %), Італії (82 %), Угорщини (58 %). Характерною особливістю енергозалежності України є відсутність диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, насамперед, на вуглеводній основі (нафти, газу) та ядерного палива.

Негативні тенденції простежуються у структурі споживання первинної енергії в Україні (див. табл. 4), чому сприяє напружена ситуація із забезпеченням електроенергетики, комунальної сфери та вугіллям належної якості, вугільними та торфопродуктами, скрапленням газом, відсутність налагодженої системи споживання.

вання на паливо деревних ресурсів, соломи, сонячної енергії, що в цілому приводить до заміщення їх природним газом та зростання енергозалежності країни.

Енергомісткість ВВП України в 2,6 рази перевищує середній рівень країн світу, що свідчить про низьку ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів: Україна 0,89 кг ум.п./дол. США, Світ – 0,34; Франція – 0,26; Польща – 0,34; Китай – 0,34; Росія – 0,84. Висока енергомісткість ВВП в Україні є наслідком істотного відставання у більшості галузей економіки і житлово-комунальній сфері, незадовільної галузевої структури національної економіки, експортно-імпортних операцій зовнішньоекономічної діяльності.

Прогноз макроекономічної потреби в паливно-енергетичних ресурсах згідно даних Енергетичної стратегії України [7] за найбільш вірогідним (базовим) сценарієм базується на зростанні обсягу виробництва ВВП майже в три рази до 1,8 трлн грн у 2030 р. та зі значно меншими темпами зростання (на 51 %) споживання первинних енергоресурсів за рахунок технологічного та структурного енергозбереження, сумарний обсяг яких зростає з 200,6 млн т ум.п. до 302,7 млн т ум.п.

Для досягнення цих стратегічних орієнтирів щодо зростання ВВП та ресурсозбереження визначено обсяги фінансового забезпечення розвитку ПЕК в розрізі періодів та галузей проектування (див. табл. 4).

Реалізація Енергетичної стратегії України гарантує виконання завдань та вирішення проблем ПЕК:

- забезпечення необхідних обсягів надійного та якісного постачання економіки та населення країни енергетичними продуктами, підвищення економічної ефективності, економічної та екологічної безпеки шляхом впровадження новітніх технологій;

- зниження енергомісткості ВВП з 0,48 кг ум.п./грн у 2005 р. до 0,24 кг ум.п./грн – у 2030 р. (тобто у два рази) за рахунок структурного та технологічного енергозбереження;

- оптимізація структури виробництва електроенергії за видами палива та забезпечення співвідношення між АЕС – 52,1 %; ТЕС, ТЕЦ, блок-станціями – 42,9 %; іншими типами генерації – 5,0 % забезпечить економічну роботу електростанцій, створить умови регулювання та стабільної роботи Об'єднаної енергетичної системи України;

- гарантування енергетичної безпеки шляхом:

- а) зменшення рівня енергозалежності від зовнішніх поставок палива з 54,5 % у 2005 р. до 11,7 % – у 2030 р. за рахунок ресурсозбереження, використання власних джерел та видобутку їх за межами країни;

- б) збільшення виробництва електроенергії на власному паливі з 42 % у 2005 р. до 91,8 % – у 2030 р.;

- в) диверсифікації джерел і маршрутів постачання природного газу і нафти, створення в країні стратегічних запасів нафти і газу, ринкового регулювання цін.

Розширення фіскального простору в умовах економічних реформ за рахунок джерел, які недостатньо використовувалися чи просто потенційно можливих для використання на основі певних реформувань, зміни соціально-економічної ситуації, нині в умовах прояву кризових загроз набуває особливої значущості. Виконані дослідження результативності фінансових джерел, стану надходжень до бюджетів усіх рівнів та їх експертні оцінки використані для розробки класифікації фінансових джерел та напрямів забезпечення зростання фіскального простору включають дані щодо найменувань блоків та фінансових джерел, наукові обґрунтування: стану та проблем функціонуючих та потенційно можливих фінансових джерел, очікуваного зростання доходності джерел за рахунок удосконалення засобів впливу.

Перелік фінансових джерел включає блоки: організаційно-правових джерел, державних фінансів, фінансово-податкових, грошово-кредитних, детінізації економічної діяльності, розвитку людських ресурсів, зовнішньоекономічної діяльності. Вибір і визначення усіх джерел базується на єдиному для всіх принципі – доцільності включення в перелік, якщо після певних удосконалень чи реформувань засобів впливу на їх функціонування буде забезпечено зростання доходності громадян і господарюючих суб'єктів, а на цій основі – розширення фіскального простору, бази оподаткування та збільшення надходжень до бюджетів.

Наукові обґрунтування стану та проблем функціонуючих та потенційно можливих фінансових джерел базуються на даних статі звітності, рівня реального використання джерел, наявності розробки нормативних матеріалів, соціальний пакет сприйняття тощо. Наукові обґрунтування очікуваного зростання доходності джерел включають пропозиції щодо удосконалення засобів впливу, котрі здатні активізувати діяльність, підвищення ефективності, доходності та включають: засоби державного регулювання (нормативно-правові, адміністративні, державної безпеки, організаційно-методичні, грошово-кредитні, а також м'які методи – роз'яснення, інформування через засоби масової інформації про державну економічну політику).

У наведених результатах наукових досліджень щодо фінансових джерел розширення фіскального простору наукові обґрунтування очікуваного зростання доходності джерел за рахунок удосконалення засобів впливу наведено пропозиції по напрямках, зміні засобів, норм та нормативів, реструктуризації, впливу на функціонуючі чи потенційно можливі фінансові джерела. Слід відмітити, що деталізація цих пропозицій, подальше доопрацювання надзвичайно актуальне, але трудомістке, потребує значних затрат праці, часу, виконання варіантних розрахунків, узгодження та апробації.

Набір фінансових джерел та їх класифікація за запропонованими блоками і напрямками зростання їх доходності і розширення фіскального простору підтверджує наявність резервів, необхідності їх дослідження, розробки рекомендацій щодо напрямів удосконалення засобів державного втручання для забезпечення зростання доходності цих джерел та розширення фіскального простору. Особливо вагомими стануть результати наукових досліджень щодо визначення обсягів зростання доходності під впливом певних засобів: організаційно-правового, методичного, технологічного характеру тощо.

Одержані додаткові фінансові ресурси збільшать можливості інвестування найбільш пріоритетних напрямів, розвиток яких в перспективі сприятиме розвитку всіх сфер соціально-економічної діяльності:

– розвитку паливно-енергетичного комплексу для зменшення енергозалежності країни від зовнішніх поставок шляхом нарощування власного видобування енергоносіїв на вуглеводній основі, заміни споживання газу власними альтернативними ресурсами, використання гідро- та інших відновлювальних ресурсів, енергозбереження на сучасній технологічній основі;

– розвитку людських ресурсів та формування на цій основі сучасної, знаннєвої економіки;

– утвердженню інноваційної моделі розвитку економіки; розвитку науки і особливо прикладної для забезпечення технологічного прориву за напрямками, що обумовлюють виклики і загрози національній безпеці країни.

Стратегічними є вирішення проблем налагодження імпорто-замінних виробництв, а також зростання заробітних плат і пенсій як джерел формування платоспроможного попиту населення.

Література

1. Бюджетний Кодекс України від 8.07. 2010 р. № 2456–VI [Електронний ресурс] // Відом. Верх. Ради України, 2010. – № 50–51. – С. 572. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>
2. Грей Ш. Налогово-бюджетная политика и экономический рост. Уроки для Восточной Европы и Центральной Азии / Ш. Грей, Т. Лейн, А. Варудаксис // The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2007. – 391 с.
3. Девіс М. Створення фіскального простору для економічного зростання. Огляд державних фінансів України. Документ Світового банку / М. Девіс, П. Сааведри, Р. Піонтковський та ін. – Звіт № 36671 – UA. – 2006. – 185 с.
4. Єфименко Т. І. Формування фіскального простору економічних реформ / Т. І. Єфименко // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С. 3–23.
5. Офіційний сайт Мініфіну України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
6. Програма економічних реформ “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” на 2010–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/2/5102337>
7. Розпорядження КМУ “Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року” від 15.03.2006 р. – № 145-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>
8. Статистична інформація / Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.). Шляхом Європейської інтеграції / авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004 – 416 с.
10. Ярошенко Ф. О. Система швидкого реагування на проникнення світової кризи у фінансовий сектор України / Ф. О. Ярошенко, С. Д. Бушуєв // Фінанси України. – 2011. – № 7 (188). – С. 3–13.
11. Brownbridge M. Fiscal Policy for Growth and Development in Tajikistan / M. Brownbridge, S. Canagarajah / The World Bank. Europe and Central Asia Region. Poverty Reduction and Economic Management Network // Policy Research Working Paper 4532. – February 2009. – 64 p.
12. Cetrangolo O. Rigidities and Fiscal Space in Latin America: A Comparative Case Study / O. Cetrangolo, I. Iemenez, R. Castillo ; CEPAL // Serie Macroeconomia del desarrollo. – Santiago, Chile. – April 2010. – № 97. – 33 p.
13. Fiscal Space for Strengthened Social Protection. West and Central Africa / UNIWEF. – February 2008. – 36 p.
14. Fiscal Fatigue, Fiscal Space and Debt Sustainability in Advanced Economies / A. Ghosh, I. Kit, E. Mendoza, I. Ostry, M. Oureshi // NBER Working Paper Series. – February 2011. – № W16782. – 49 p.
15. Heller P. Understanding Fiscal Space / P. Heller // International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department, Washington // IMF Policy Discussion Paper. – March 2005. – № 05/4. – 18 p.
16. Heller P. Fiscal Policy for Growth and Development / P. Heller // The Fiscal Space Debate – Presented at G20 workshop on Fiscal Policy: Istanbul, 2007. – 18 p.

References

1. Byudzhetyj Kodeks Ukrainy` vid 8.07. 2010 roku # 2456–VI [Elektronnyj resurs] // Vidomosti Verhovnoyi Rady` Ukrainy`, 2010. – # 50–51. – S. 572. – Rezhym`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>
2. Grej Sh. Nalogovo-byudzhelnaya poly`ty`ka y` ekonomy`chesky`j rost. Uroky` dlya Vostochnoj Evropy y` Central`noj Azy`y` / Sh. Grej, T. Lejn, A. Varudaksy`s. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2007. – 391s.
3. Devis M. Stvorenniya fiskal`nogo prostoru dlya ekonomichnogo zrostannya. Oglyad derzhavny`x finansiv Ukrainy`. Dokument Svitovogo banku / M. Devis, P. Saavedry`, R. Piontkovs`ky`j ta in. – Zvit # 36671 – UA. – 2006. – 185 s.
4. Yefy`menko T. I. Formuvannya fiskal`nogo prostoru ekonomichny`x reform / T. I. Yefy`menko // Fi`nansy` Ukrainy`. – 2011. – # 4. – S. 3–23.
5. Oficijny`j saj`t Ministerstva Finansiv Ukrainy` [Elektronnyj resurs]. – Rezhym`m dostupu: <http://www.minfin.gov.ua/>

6. Programa ekonomichny'x reform "Zamozhne suspil'stvo, konkurentospromozhna ekonomika, efekty'vna derzhava" na 2010–2014 roky' [Elektronny'j resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/2/5102337>
7. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny' "Pro sxvalennya Energety'chnoyi strategiyi Ukrayiny' na period do 2030 roku" vid 15.03.2006 roku. – # 145-r [Elektronny'j resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>
8. Staty'sty'chna informaciya / Derzhavny'j komitet staty'sty'ky' Ukrayiny' [Elektronny'j resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Strategiya ekonomichnogo i social'nogo rozvy'tku Ukrayiny' (2004–2015 roky'). Shlyaxom Yevropejs'koyi integraciyi / avt. kol.: A. S. Gal'chy'ns'ky'j, V. M. Geyecz' ta in. – K. : IVCz Derzhkomstatu Ukrayiny', 2004 – 416 s.
10. Yaroshenko F. O. Sy'stema shvy'dkogo reaguvannya na prony'knennya svitovoyi kry'zy' u finansovy'j sektor Ukrayiny' / F. O. Yaroshenko, S. D. Bushuev // Finansy' Ukrayiny'. – 2011. – # 7 (188). – S. 3–13.
11. Brownbridge M. Fiscal Policy for Growth and Development in Tajikistan / M. Brownbridge, S. Canagarajah / The World Bank. Europe and Central Asia Region. Poverty Reduction and Economic Management Network // Policy Research Working Paper 4532. – February 2009. – 64 p.
12. Cetrangolo O. Rigidities and Fiscal Space in Latin America: A Comparative Case Study / O. Cetrangolo, I. Iemenez, R. Castillo ; CEPAL // Serie Macroeconomia del desarrollo. – Santiago, Chile. – April 2010. – № 97. – 33 p.
13. Fiscal Space for Strengthened Social Protection. West and Central Africa / UNIWEF. – February 2008. – 36 p.
14. Fiscal Fatigue, Fiscal Space and Debt Sustainability in Advanced Economies / A. Ghosh, I. Kit, E. Mendoza, I. Ostry, M. Oureshi // NBER Working Paper Series. – February 2011. – № W16782. – 49 p.
15. Heller P. Understanding Fiscal Space / P. Heller // International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department, Washington // IMF Policy Discussion Paper. – March 2005. – № 05/4. – 18 p.
16. Heller P. Fiscal Policy for Growth and Development / P. Heller // The Fiscal Spase Debate – Presented at G20 workshop on Fiscal Policy: Istanbul, 2007. – 18 p.

Надіслана/Written: 30.05.2014 р.

Надійшла/Received: 2.06.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов